

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Навчальна програма
дисципліни
« КРИМІНОЛОГІЯ »
(для бакалаврів)

Розглянуто та затверджено
на засіданні кафедри
управління безпекою,
правоохоронної та
антикорупційної діяльності
Протокол №8 від 20.02.2018
Завідувач кафедри
_____ Заросило В.О

Київ – 2018

Підготовлено професором кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого ПРАТ «ВНЗ«МАУП», доктором юридичних наук, професором Заросило В.О.

Затверджено на засіданні кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності (Протокол № 8 від 20. 02. 18)

Схвалено Вченою радою навчально-науковий інститут права ім. Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом (Протокол № 2 від 01.03.18 р.)

Заросило В.О. Навчальна програма з дисципліни «Кримінологія» (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2018 .

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	4
Тематичний план з дисципліни «Кримінологія».....	4
Вказівки до виконання контрольної роботи.....	23
Вказівки до виконання самостійної роботи.....	23
Теми контрольних робіт.....	24
Критерії оцінювання знань студентів.....	24
Питання для самоконтролю.....	29
Список літератури.....	30

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Кримінологія» є чотири групи соціальних явищ: 1) злочинність; 2) особистість злочинця; 3) причини та умови злочинності; 4) попередження (профілактика) злочинності. **Міждисциплінарні зв'язки:** навчальна дисципліна «Кримінологія» тісно пов'язана з такими навчальними дисциплінами як «Соціологія», «Соціальна психологія», «Кримінальне право», «Судові та правоохоронні органи», «Кримінальний процес», «Криміналістика»

Мета та завдання навчальної дисципліни.

Метою викладання навчальної дисципліни «Кримінологія» є формування фахово підготовлених високо освічених спеціалістів-юристів, спроможних здійснювати на належному рівні юридичне забезпечення у різних галузях та сферах суспільного життя. **Основними завданнями вивчення дисципліни «Кримінологія» є:**

- формування у студентів науково обґрунтованих уявлень про сучасний стан злочинності в Україні та світі, про її тенденції та фактори, що впливають на її структуру та динаміку, особу злочинця та його характерні риси, а також про систему заходів боротьби зі злочинністю і окремими її видами;

- прищеплення навичок самостійного комплексного аналізу кримінальної ситуації, організації і безпосередньої реалізації заходів профілактики злочинів на локальному рівні.

Після прослуховування курсу «Кримінологія» згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- основні характеристики злочинності в Україні та світі в сучасних умовах;
- класифікацію та типологію найбільш поширених злочинів;
- основні типи злочинців та їх характеристики;
- основні детермінанти злочинності та їх характеристику;
- заходи профілактики окремих видів злочинів;

вміти :

- здійснювати аналіз кримінологічної ситуації на місцевому та регіональному рівнях;

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “КРИМІНОЛОГІЯ”

№	Назва змістового модулю і теми
Змістовий модуль I Загальна частина. Теоретичні проблеми кримінології	
1	Поняття, предмет та система кримінології. Методологія кримінології та методика кримінологічних досліджень
2	Історія розвитку та сучасний стан кримінології
3	Поняття та загальна характеристика злочинності

4	Причини та умови злочинності
5	Особистість злочинця
6	Причини та умови конкретного злочину
7	Протидія злочинності
8	Кримінологічне прогнозування та планування боротьби зі злочинністю
9	Кримінальна статистика та її застосування в практичній діяльності органів внутрішніх справ
10	Аналіз зарубіжних кримінологічних концепцій причин злочинності
Змістовий модуль 2 Особлива частина. Попередження окремих видів злочинів, фонових явищ	
11	Організована злочинність та її протидія
12	Злочинність неповнолітніх та її протидія
13	Економічна злочинність та її протидія
14	Насильницька злочинність та її протидія
15	Рецидивна та професійна злочинність та їх протидія
16	Необережні злочини та їх попередження
17	Кримінологічна характеристика пияцтва, наркоманії та інших негативних соціальних явищ
18	Загальнокримінальна корислива злочинність та її попередження
Всього 60	

Зміст дисципліни «КРИМІНОЛОГІЯ»

Змістовий модуль I Загальна частина. Теоретичні проблеми кримінології Тема 1. Поняття, предмет та система кримінології.

Поняття кримінології. Кримінологія як загальнотеоретична наука та навчальна дисципліна. Соціологічний та правовий аспекти кримінології.

Предмет кримінології. Загальна характеристика предмета кримінології. Злочинність, особистість злочинця, причини та умови злочинності, протидія злочинності як складові предмету кримінології. Завдання, які вирішуються кримінологами при їх дослідженні.

Місце кримінології в системі юридичних та інших наук. Взаємодія кримінології з кримінальним правом та іншими науками кримінально-правового циклу: кримінальним процесом, криміналістикою, кримінально-виконавчим правом. Використання в кримінології даних кримінально-правової та інших галузей статистики. Зв'язок кримінології з іншими юридичними науками: цивільного права, сімейного, адміністративного, трудового права.

Питання для самоконтролю

1. Поняття кримінології.
2. Кримінологія як загальнотеоретична наука та навчальна дисципліна.

3. Соціологічний та правовий аспекти кримінології.
4. Предмет кримінології.
5. Загальна характеристика предмета кримінології.
6. Злочинність, особистість злочинця, причини та умови злочинності, протидія злочинності як складові предмету кримінології.
7. Завдання, які вирішуються кримінологами при їх дослідженні.
8. Система кримінології.
9. Загальна та Особлива частини кримінології.

Теми для рефератів

1. Загальнонаукові методи кримінологічного дослідження: аналіз, синтез, логічний, порівняльний, історичний, системно-структурний та інші методи.
2. Міжгалузеві методи кримінологічного дослідження.
3. Характеристика соціологічних, психологічних та статистичних методів.
4. Спостереження, опитування та тестування.
5. Експеримент в кримінології.
6. Документальний метод.

Література [1-4; 22; 27; 28; 30; 35; 44; 48]

Тема 2. Історія розвитку та сучасний стан кримінології

Історія вчень про злочинність та її попередження. Становлення та розвиток кримінології як науки у XIX ст.

Розвиток кримінології на Україні в 20-30 роках XX століття. Причини та наслідки припинення кримінологічних досліджень в середині 30-х років та їх відновлення в кінці 50-х років XX століття.

Характеристика кримінологічної науки в Україні в період з 1960 року по 1990 рік. Головні здобутки вітчизняної кримінологічної науки за вказаний період.

Сучасний стан кримінологічної науки в Україні, проблеми та перспективи її розвитку.

Питання для самоконтролю

1. Історія вчень про злочинність та її попередження.
2. Становлення та розвиток кримінології як науки у XIX ст.
3. Розвиток кримінології на Україні в 20-30 роках XX століття.
4. Причини та наслідки припинення кримінологічних досліджень в середині 30-х років та їх відновлення в кінці 50-х років XX століття.
5. Характеристика кримінологічної науки в Україні в період з 1960 року по 1990 рік.
6. Головні здобутки вітчизняної кримінологічної науки за вказаний період.
7. Сучасний стан кримінологічної науки в Україні, проблеми та перспективи її розвитку.

Теми для рефератів

1. Характеристика кримінологічної науки в Україні в період з 1960 року по 1990 рік.
2. Головні здобутки вітчизняної кримінологічної науки за вказаний період.
3. Сучасний стан кримінологічної науки в Україні, проблеми та перспективи її розвитку.

Література [22; 27; 28; 33; 44; 48]

Тема 3. Поняття та загальна характеристика злочинності.

Поняття злочинності. Розвиток наукових позицій щодо розуміння сутності та природи злочинності. Співвідношення понять “злочинність” і “злочин”.

Характеристика основних ознак злочинності.

Основні якісно-кількісні показники злочинності: рівень, структура, динаміка злочинності. Виначення показників злочинності. Зміст та джерела статистичної інформації.

Поняття рівня злочинності. Коефіцієнти злочинності. Значення визначення рівня злочинності при вивченні злочинності.

Поняття структури злочинності. Питома вага окремих видів злочинності у структурі злочинності. Підстави структурування злочинності. Значення вивчення структури злочинності для кримінологічних досліджень.

Поняття та способи вимірювання динаміки злочинності. Науково-практична мета аналізу динаміки злочинності.

Питання для самоконтролю

1. Поняття злочинності.
2. Розвиток наукових позицій щодо розуміння сутності та природи злочинності. Співвідношення понять “злочинність” і “злочин”.
3. Характеристика основних ознак злочинності.
4. Основні якісно-кількісні показники злочинності: рівень, структура, динаміка злочинності.
5. Виначення показників злочинності.
6. Зміст та джерела статистичної інформації.
7. Поняття рівня злочинності.
8. Коефіцієнти злочинності.
9. Значення визначення рівня злочинності при вивченні злочинності.

Теми для рефератів

1. Поняття та види латентної злочинності.

2. Причини латентності злочинності, методи її виявлення.
3. Рівні латентності окремих видів злочинів: високий, середній та низький рівні.
4. Суспільна небезпека та “ціна” злочинності: зміст та співвідношення понять.
5. Тенденції розвитку злочинності в Україні в сучасний період

Література [1; 22; 23; 27; 28; 30-32; 35-36; 39-41; 47; 48]

Тема 4. Причини та умови злочинності

Вчення про детермінізм як сукупність та взаємодію явищ, процесів. Причинність як одна з форм детермінації. Відмінність причинного зв'язку від інших видів зв'язку – зв'язку в часі, в просторі, функціонального, кореляційного, системно-структурного, зв'язку станів та інших.

Методологічна база вивчення причинності в кримінології. Філософські підходи до розуміння структури причинного зв'язку та взаємодії причин та умов злочинності.

Системний підхід до дослідження причин та умов злочинності. Співвідношення причин злочинності та конкретного злочину. Кримінологічне значення вивчення причин та умов злочинності.

Характеристика наукових концепцій причин злочинності.

Класифікація причин та умов злочинності. Визначення критеріїв класифікації причин та умов злочинності.

Причини та умови злочинності в Україні на сучасному етапі. Загострення економічної та соціальної ситуації. Політична нестабільність. Майнове та соціальне розшарування суспільства в умовах ринкової економіки як криміногенні детермінанти.

Питання для самоконтролю

1. Вчення про детермінізм як сукупність та взаємодію явищ, процесів.
2. Причинність як одна з форм детермінації.
3. Відмінність причинного зв'язку від інших видів зв'язку – зв'язку в часі, в просторі, функціонального, кореляційного, системно-структурного, зв'язку станів та інших.
4. Методологічна база вивчення причинності в кримінології.
5. Філософські підходи до розуміння структури причинного зв'язку та взаємодії причин та умов злочинності.
6. Системний підхід до дослідження причин та умов злочинності.
7. Співвідношення причин злочинності та конкретного злочину.
8. Кримінологічне значення вивчення причин та умов злочинності.

Теми для рефератів

1. Причини та умови злочинності в Україні на сучасному етапі.
2. Загострення економічної та соціальної ситуації.
3. Політична нестабільність.

4. Майнове та соціальне розшарування суспільства в умовах ринкової економіки як криміногенні детермінанти.
5. Соціальні конфлікти.
6. Криміногенно детерміновані форми психології суспільства як причина злочинності.

Література [2; 22; 23; 27; 30-33; 35; 39; 48]

Тема 5. Особистість злочинця

Поняття особистості злочинця. Загальнофілософське поняття особистості та його зв'язок з кримінологічним поняттям особистості злочинця. Співвідношення понять “людина”, “особа” та “особистість”.

Завдання та значення вивчення особистості злочинця. Межі вивчення поняття особистості злочинця. Рівні кримінологічного вивчення особистості злочинця – індивідуальний, груповий, загальносоціальний.

Соціологічний та біологічний (антропологічний) напрямки вивчення особистості злочинця. Характеристика окремих наукових концепцій.

Загальні закономірності формування криміногенної спрямованості особистості.

Структура особистості злочинця. Кримінологічна характеристика особистості злочинця за окремими ознаками. Соціально-демографічна характеристика особистості злочинця. Характеристика особистості злочинця за соціально-рольовими ознаками. Морально-психологічні ознаки особистості злочинця. Характеристика особистості злочинця за кримінально-правовими ознаками.

Питання для самоконтролю

1. Поняття особистості злочинця.
2. Загальнофілософське поняття особистості та його зв'язок з кримінологічним поняттям особистості злочинця.
3. Співвідношення понять “людина”, “особа” та “особистість”.
4. Завдання та значення вивчення особистості злочинця.
5. Межі вивчення поняття особистості злочинця.
6. Рівні кримінологічного вивчення особистості злочинця – індивідуальний, груповий, загальносоціальний.

Теми для рефератів

1. Соціально-демографічна характеристика особистості злочинця.
2. Характеристика особистості злочинця за соціально-рольовими ознаками. Морально-психологічні ознаки особистості злочинця.
3. Характеристика особистості злочинця за кримінально-правовими ознаками.
4. Типологія особистості злочинця і класифікація злочинців.
5. Критерії класифікації та підстави типологізації злочинців.

6. Практичне значення типологізації та класифікації злочинців.

Література [22; 23; 27; 28; 30-32; 48]

Тема 6. Причини та умови конкретного злочину

Поняття причин та умов конкретного злочину.

Механізм злочинної поведінки: поняття та основні структурні частини Види механізму злочинної поведінки.

Умови формування криміногенної спрямованості особистості та їх роль у вчиненні злочину. Криміногенний вплив на особу соціального мікро- та макросередовища.

Поняття та роль конкретної життєвої ситуації у формуванні мотиву і мети злочину та реалізації рішення вчинити злочин. Види конкретних життєвих ситуацій.

Віктимологічний аспект злочинної поведінки. Віктимність як сукупність властивостей потерпілого. Роль віктимної поведінки у механізмі злочинної поведінки. Види віктимної поведінки. Класифікація потерпілих від злочину.

Питання для самоконтролю

1. Поняття причин та умов конкретного злочину.
2. Механізм злочинної поведінки: поняття та основні структурні частини
3. Види механізму злочинної поведінки.
4. Умови формування криміногенної спрямованості особистості та їх роль у вчиненні злочину.
5. Криміногенний вплив на особу соціального мікро- та макросередовища.
6. Поняття та роль конкретної життєвої ситуації у формуванні мотиву і мети злочину та реалізації рішення вчинити злочин.
7. Види конкретних життєвих ситуацій.

Теми для рефератів

1. Віктимологічний аспект злочинної поведінки.
2. Віктимність як сукупність властивостей потерпілого.
3. Роль віктимної поведінки у механізмі злочинної поведінки.
4. Види віктимної поведінки.
5. Класифікація потерпілих від злочину.

Література [22; 27; 28; 30-32; 35; 48]

Тема 7. Протидія злочинності

Поняття протидії злочинності. Співвідношення понять “протидія злочинності”, “попередження злочинів”, “профілактика злочинів”, “запобігання злочинності”, “припинення злочинів”, “боротьба зі злочинністю”.

Мета, завдання та рівні протидії злочинності. Принципи здійснення превентивної діяльності. Організаційні та правові засади протидії злочинності. Загальна характеристика Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки.

Система заходів протидії злочинності. Класифікація заходів протидії злочинності: загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи. Рання та безпосередня профілактика злочинів.

Загальна характеристика системи суб'єктів протидії злочинності. Види суб'єктів протидії злочинності: загальні та спеціальні суб'єкти. Характеристика превентивної діяльності окремих суб'єктів протидії злочинності. Правоохоронні органи в системі суб'єктів протидії злочинності. Класифікація суб'єктів за характером провідної функції, виконуваної ними у сфері протидії злочинності.

Питання для самоконтролю

1. Поняття протидії злочинності.
2. Співвідношення понять “протидія злочинності”, “попередження злочинів”, “профілактика злочинів”, “запобігання злочинності”, “припинення злочинів”, “боротьба зі злочинністю”.
3. Мета, завдання та рівні протидії злочинності.
4. Принципи здійснення превентивної діяльності.
5. Організаційні та правові засади протидії злочинності.
6. Загальна характеристика Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки.
7. Система заходів протидії злочинності.
8. Класифікація заходів протидії злочинності: загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи. Рання та безпосередня профілактика злочинів.

Теми для рефератів

1. Загальна характеристика системи суб'єктів протидії злочинності.
2. Види суб'єктів протидії злочинності: загальні та спеціальні суб'єкти.
3. Характеристика превентивної діяльності окремих суб'єктів протидії злочинності.
4. Правоохоронні органи в системі суб'єктів протидії злочинності.
5. Класифікація суб'єктів за характером провідної функції, виконуваної ними у сфері протидії злочинності.

Література [6-8; 22; 23; 27; 28; 30; 35; 39-41; 48]

Тема 8. Кримінологічне прогнозування та планування боротьби зі злочинністю

Прогнозування як одна із функцій кримінології. Поняття кримінологічного прогнозування та кримінологічного прогнозу. Цілі, завдання та практичне знання кримінологічного прогнозування. Види кримінологічного прогнозування (довгострокове, середньострокове, поточне, цільове).

Методи кримінологічного прогнозування (екстраполяції, моделювання, експертних оцінок).

Поняття кримінологічного планування заходів боротьби із злочинністю. Цілі, завдання, види та методи кримінологічного планування. Структура кримінологічного плану. Комплексне планування боротьби зі злочинністю. (Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996-2000рр.).

Питання для самоконтролю

1. Прогнозування як одна із функцій кримінології.
2. Поняття кримінологічного прогнозування та кримінологічного прогнозу.
3. Цілі, завдання та практичне знання кримінологічного прогнозування.
4. Види кримінологічного прогнозування (довгострокове, середньострокове, поточне, цільове).
5. Методи кримінологічного прогнозування (екстраполяції, моделювання, експертних оцінок).

Теми для рефератів

1. Поняття кримінологічного планування заходів боротьби із злочинністю.
2. Цілі, завдання, види та методи кримінологічного планування.
3. Структура кримінологічного плану.
4. Комплексне планування боротьби зі злочинністю.

Література [22, 23, 27, 28, 30-32]

Тема 9. Кримінальна статистика та її застосування в практичній діяльності органів внутрішніх справ

Загальні поняття про статистичну науку. Моральна статистика. Історія її розвитку і сучасні проблеми. Поняття і зміст кримінально-правової статистики, її зв'язок із загальною теорією статистики.

Етапи кримінально-правової статистики. Кримінально-статистичне спостереження, його види та форми. Об'єкти та суб'єкти статистичного спостереження. Програма статистичного спостереження у кримінальній статистиці. Офіційна статистична звітність – єдиний облік злочинів. Поняття статистичної сукупності та її ознаки. Генеральна й вибіркова сукупність. Одиниці спостереження. Сукупності і виміри в кримінальній статистиці. Закон великих чисел. Основні положення теорії

ймовірності. Документи первинного обліку злочинності у правоохоронних органах. Види статистичного звіту в органах внутрішніх справ.

Питання для самоконтролю

1. Загальні поняття про статистичну науку.
2. Моральна статистика.
3. Історія її розвитку і сучасні проблеми.
4. Поняття і зміст кримінально-правової статистики, її зв'язок із загальною теорією статистики.
5. Етапи кримінально-правової статистики.
6. Кримінально-статистичне спостереження, його види та форми.
7. Об'єкти та суб'єкти статистичного спостереження.
8. Програма статистичного спостереження у кримінальній статистиці.
9. Офіційна статистична звітність – єдиний облік злочинів.
10. Поняття статистичної сукупності та її ознаки. Генеральна й вибіркова сукупність.

Теми для рефератів

1. Статистичний аналіз у кримінології.
2. Абсолютні величини і узагальнюючі показники.
3. Види відносних величин.
4. Поняття середніх (помірних) величин та їхні види.
5. Застосування середніх величин при обробці кримінологічної інформації.
6. Поняття статистичного ряду.
7. Динамічні ряди та їхні види.
8. Основні показники динамічних рядів (рівень ряду, абсолютний приріст, темп росту і темп приросту).
9. Варіаційні ряди та їхні види.

Література [6-8; 22; 23; 27; 28; 30; 35; 39-41; 48]

Тема 10. Аналіз зарубіжних кримінологічних концепцій причин злочинності

Характеристика рівня, динаміки і структури злочинності в зарубіжних країнах. Основні показники, характер і тенденції злочинності у розвинутих країнах: США, Великобританії, Франції, Німеччині, Японії.

Характеристика причин злочинності в зарубіжних країнах та їхні особливості.

Історичні аспекти зарубіжних концепцій причин злочинності.

Природа і закономірності причин злочинності та їхні пояснення в зарубіжній кримінології. Біологічний напрям пояснення причин злочинності. Біологічні й біосоціальні теорії та їхні представники. Соціологічний напрям пояснення причин злочинності. Історія розвитку наведених напрямів. Соціологічні школи зарубіжної кримінології.

Питання для самоконтролю

1. Характеристика рівня, динаміки і структури злочинності в зарубіжних країнах.
2. Основні показники, характер і тенденції злочинності у розвинутих країнах: США, Великобританії, Франції, Німеччині, Японії.
3. Характеристика причин злочинності в зарубіжних країнах та їхні особливості.
4. Історичні аспекти зарубіжних концепцій причин злочинності.
5. Природа і закономірності причин злочинності та їхні пояснення в зарубіжній кримінології.
6. Біологічний напрям пояснення причин злочинності.
7. Біологічні й біосоціальні теорії та їхні представники.
8. Соціологічний напрям пояснення причин злочинності.
9. Історія розвитку наведених напрямів.
10. Соціологічні школи зарубіжної кримінології.

Теми для рефератів

1. Біологічний напрям пояснення причин злочинності.
2. Біологічні й біосоціальні теорії та їхні представники.
3. Соціологічний напрям пояснення причин злочинності.
4. Історія розвитку наведених напрямів.
5. Соціологічні школи зарубіжної кримінології.

Змістовий модуль 2 Особлива частина. Попередження окремих видів злочинів, фонових явищ

Тема 11. Організована злочинність та її протидія

Поняття та основні ознаки організованої злочинності. Відмінність організованої та групової злочинності. Кримінологічна характеристика організованих злочинних угруповань.

Суспільна небезпека організованої злочинності. Стан та тенденції розвитку організованої злочинності в Україні. Латентність організованої злочинності.

Особливості детермінації організованої злочинності. Зв'язок організованої злочинності з корупцією та тіньовою економікою.

Питання для самоконтролю

1. Кримінологічна характеристика особи керівника та учасника організованого злочинного угруповання.
2. Кримінальний професіоналізм як характерна риса учасника організованого злочинного угруповання.
3. Протидія організованої злочинності.

Теми для рефератів

1. Організаційні та правові засади боротьби із організованою злочинністю.
2. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи протидії організованій злочинності.
3. Зарубіжний досвід боротьби з організованою злочинністю.

Література [2; 10-12; 19; 26; 27; 37; 38; 48]

Тема 12. Злочинність неповнолітніх та її протидія

Поняття та основні ознаки злочинності неповнолітніх.

Рівень, структура і динаміка злочинності неповнолітніх. Латентність злочинності неповнолітніх.

Причини злочинності неповнолітніх. Роль факторів мікро- та макросередовища у формуванні криміногенної спрямованості неповнолітнього злочинця.

Кримінологічна характеристика особистості неповнолітнього злочинця. Особливості морально-психологічних властивостей неповнолітніх злочинців.

Протидія злочинності неповнолітніх. Суб'єкти протидії злочинності неповнолітніх. Система загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії злочинності неповнолітніх.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та основні ознаки організованої злочинності.
2. Відмінність організованої та групової злочинності.
3. Кримінологічна характеристика організованих злочинних угруповань.
4. Суспільна небезпека організованої злочинності.
5. Стан та тенденції розвитку організованої злочинності в Україні.
6. Латентність організованої злочинності.
7. Особливості детермінації організованої злочинності.
8. Зв'язок організованої злочинності з корупцією та тіньовою економікою.
9. Кримінологічна характеристика особи керівника та учасника організованого злочинного угруповання.

Теми для рефератів

1. Протидія організованої злочинності.
2. Організаційні та правові засади боротьби із організованою злочинністю.
3. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні заходи протидії організованій злочинності.
4. Зарубіжний досвід боротьби з організованою злочинністю.

Література [2; 10-12; 19; 26; 27; 37; 38; 48]

Тема 12. Злочинність неповнолітніх та її протидія

Поняття та основні ознаки злочинності неповнолітніх.

Рівень, структура і динаміка злочинності неповнолітніх. Латентність злочинності неповнолітніх.

Причини злочинності неповнолітніх. Роль факторів мікро- та макросередовища у формуванні криміногенної спрямованості неповнолітнього злочинця.

Кримінологічна характеристика особистості неповнолітнього злочинця. Особливості морально-психологічних властивостей неповнолітніх злочинців.

Протидія злочинності неповнолітніх. Суб'єкти протидії злочинності неповнолітніх. Система загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії злочинності неповнолітніх.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та основні ознаки злочинності неповнолітніх.
2. Рівень, структура і динаміка злочинності неповнолітніх.
3. Латентність злочинності неповнолітніх.
4. Причини злочинності неповнолітніх.
5. Роль факторів мікро- та макросередовища у формуванні криміногенної спрямованості неповнолітнього злочинця.
6. Кримінологічна характеристика особистості неповнолітнього злочинця.
7. Особливості морально-психологічних властивостей неповнолітніх злочинців.
8. Протидія злочинності неповнолітніх.
9. Суб'єкти протидії злочинності неповнолітніх.
10. Система загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії злочинності неповнолітніх.

Теми для рефератів

1. Протидія злочинності неповнолітніх.
2. Суб'єкти протидії злочинності неповнолітніх.
3. Система загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії злочинності неповнолітніх.

Література [1-4; 13; 14; 22; 23; 31; 32; 39; 48]

Тема 13. Економічна злочинність та її протидія

Поняття та структура економічної злочинності. Ознаки економічної злочинності. Стан та тенденції розвитку економічної злочинності в Україні. Латентність економічної злочинності в цілому та окремих видів злочинів у сфері економіки.

Кримінологічна характеристика окремих груп злочинів у сфері економіки. Злочини у кредитно-фінансовій сфері. Злочини у сфері господарської діяльності, підприємництва та приватизації. Поняття „тіньової економіки”. Кримінологічна характеристика хабарництва. Корупція – важливіша умова функціонування тіньової економіки. Поняття та причини корупції.

Кримінологічна характеристика особи, яка вчинила злочин у сфері економіки. Особливості ознак та властивостей “економічних” злочинців залежно від виду злочину у сфері економіки.

Причини та умови економічної злочинності. Соціально-економічні та правові фактори. Організаційно-управлінські фактори.

Протидія економічній злочинності. Організаційні засади протидії економічній злочинності. Система загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії економічній злочинності. Удосконалення національного законодавства в економічній сфері.

Література [1-3; 16; 22; 23; 25; 27; 29; 30-32; 47; 48]

Тема 14. Насильницька злочинність та її протидія

Поняття та структура насильницької злочинності. Суспільна небезпека насильницької злочинності.

Рівень, структура та динаміка насильницьких злочинів і хуліганства. Кримінологічна характеристика умисних вбивств, тілесних ушкоджень, хуліганства і згвалтувань. Побутові насильницькі злочини.

Кримінологічна характеристика осіб, що вчинюють насильницькі злочини. Класифікація та основні типи насильницьких злочинців.

Причини насильницької злочинності і хуліганства. Мотивація насильницьких злочинів. Міжособові конфлікти як причина насильницької злочинності. Види конфліктів. Криміногенна роль пияцтва та наркоманії.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та структура економічної злочинності.
2. Ознаки економічної злочинності.
3. Стан та тенденції розвитку економічної злочинності в Україні.
4. Латентність економічної злочинності в цілому та окремих видів злочинів у сфері економіки.
5. Кримінологічна характеристика окремих груп злочинів у сфері економіки. Злочини у кредитно-фінансовій сфері.
6. Злочини у сфері господарської діяльності, підприємництва та приватизації. Поняття „тіньової економіки”.
7. Кримінологічна характеристика хабарництва.
8. Корупція – важливіша умова функціонування тіньової економіки.
9. Поняття та причини корупції.
10. Кримінологічна характеристика особи, яка вчинила злочин у сфері економіки.

11. Особливості ознак та властивостей “економічних” злочинців залежно від виду злочину у сфері економіки.
12. Причини та умови економічної злочинності.
13. Соціально-економічні та правові фактори.
14. Організаційно-управлінські фактори.

Теми для рефератів

1. Протидія економічній злочинності.
2. Організаційні засади протидії економічній злочинності.
3. Система загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів протидії економічній злочинності.
4. Удосконалення національного законодавства в економічній сфері.

Література [1-3; 16; 22; 23; 25; 27; 29; 30-32; 47; 48]

Тема 14. Насильницька злочинність та її протидія

Поняття та структура насильницької злочинності. Суспільна небезпека насильницької злочинності.

Рівень, структура та динаміка насильницьких злочинів і хуліганства. Кримінологічна характеристика умисних вбивств, тілесних ушкоджень, хуліганства і зґвалтувань. Побутові насильницькі злочини.

Кримінологічна характеристика осіб, що вчинюють насильницькі злочини. Класифікація та основні типи насильницьких злочинців.

Причини насильницької злочинності і хуліганства. Мотивація насильницьких злочинів. Міжособові конфлікти як причина насильницької злочинності. Види конфліктів. Криміногенна роль пияцтва та наркоманії.

Питання для самоконтролю

Поняття та структура насильницької злочинності. Суспільна небезпека насильницької злочинності.

Рівень, структура та динаміка насильницьких злочинів і хуліганства. Кримінологічна характеристика умисних вбивств, тілесних ушкоджень, хуліганства і зґвалтувань. Побутові насильницькі злочини.

Кримінологічна характеристика осіб, що вчинюють насильницькі злочини. Класифікація та основні типи насильницьких злочинців.

Причини насильницької злочинності і хуліганства. Мотивація насильницьких злочинів. Міжособові конфлікти як причина насильницької злочинності. Види конфліктів. Криміногенна роль пияцтва та наркоманії.

Теми для рефератів

1. Причини насильницької злочинності і хуліганства.

2. Мотивація насильницьких злочинів.
3. Міжособові конфлікти як причина насильницької злочинності.
4. Види конфліктів.
5. Криміногенна роль пияцтва та наркоманії.

Література [1; 2; 5; 17; 22; 23; 25; 27; 29-32; 43; 48]

Тема 15. Рецидивна та професійна злочинність та їх протидія

Поняття рецидивної злочинності. Рецидив злочину і його види. Кримінально-правове і кримінологічне поняття рецидиву злочинів.

Стан та тенденції рецидивної злочинності в Україні. Структура рецидивної злочинності. Латентність рецидивних злочинів.

Причини та умови рецидивної злочинності.

Кримінологічна характеристика особистості рецидивіста. Класифікація та типологія рецидивістів.

Протидія рецидивній злочинності. Суб'єкти протидії рецидивній злочинності. Загально соціальні заходи протидії рецидивній злочинності. Особливості спеціально-кримінологічних заходів протидії рецидиву злочинів.

Поняття "професії" та "кримінального професіоналізму". Ознаки кримінального професіоналізму.

Поняття професійної злочинності. Стан та тенденції професійної злочинності в Україні. Структура професійної злочинності.

Причини та умови професійної злочинності. Роль кримінальних традицій та звичаїв у відтворенні професійної злочинності.

Кримінологічна характеристика особистості професійного злочинця. Кримінальний професіоналізм в сучасній злочинності, характеристика його ознак.

Протидія професійній злочинності. Система суб'єктів та система заходів протидії професійній злочинності.

Питання для самоконтролю

1. Поняття рецидивної злочинності.
2. Рецидив злочину і його види.
3. Кримінально-правове і кримінологічне поняття рецидиву злочинів.
4. Стан та тенденції рецидивної злочинності в Україні.
5. Структура рецидивної злочинності.
6. Латентність рецидивних злочинів.
7. Причини та умови рецидивної злочинності.
8. Кримінологічна характеристика особистості рецидивіста.
9. Класифікація та типологія рецидивістів.
10. Протидія рецидивній злочинності.
11. Суб'єкти протидії рецидивній злочинності.
12. Загально соціальні заходи протидії рецидивній злочинності.
13. Особливості спеціально-кримінологічних заходів протидії рецидиву злочинів.

Теми для рефератів

1. Причини та умови професійної злочинності.
2. Роль кримінальних традицій та звичаїв у відтворенні професійної злочинності.
3. Кримінологічна характеристика особистості професійного злочинця. Кримінальний професіоналізм в сучасній злочинності, характеристика його ознак.
4. Протидія професійній злочинності.
5. Система суб'єктів та система заходів протидії професійній злочинності.

Література [1; 2; 5; 17; 22; 23; 25, 27; 29-32; 40; 48]

Тема 16. Необережні злочини та їх попередження

Поняття та структура злочинності, що утворюється злочинами, що вчиняються з необережності. Необережні злочини у сфері використання джерел підвищеної небезпеки.

Латентність необережних злочинів.

Причини та умови необережної злочинної поведінки. Причини та умови конкретного необережного злочину. Механізм необережної злочинної поведінки. Особливості мотивації необережних злочинів. Ситуація та її вплив на вчинення необережного злочину. Віктимогенні умови вчинення необережного злочину.

Кримінологічна характеристика особистості необережного злочинця.

Попередження вчинення необережних злочинів.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та структура злочинності, що утворюється злочинами, що вчиняються з необережності.
2. Необережні злочини у сфері використання джерел підвищеної небезпеки.
3. Латентність необережних злочинів.
4. Причини та умови необережної злочинної поведінки.
5. Причини та умови конкретного необережного злочину.
6. Механізм необережної злочинної поведінки.
7. Особливості мотивації необережних злочинів.
8. Ситуація та її вплив на вчинення необережного злочину.
9. Віктимогенні умови вчинення необережного злочину.
10. Кримінологічна характеристика особистості необережного злочинця.
11. Попередження вчинення необережних злочинів.

Теми для рефератів

1. Ситуація та її вплив на вчинення необережного злочину.

2. Віктимогенні умови вчинення необережного злочину.
3. Кримінологічна характеристика особистості необережного злочинця.
4. Попередження вчинення необережних злочинів.

Література [1; 2; 22; 23; 25; 27; 29-32; 48]

Тема 17. Кримінологічна характеристика пияцтва, наркоманії та інших негативних явищ

Поняття негативних "фонових" явищ та їх вплив на злочинність. Кримінологічна характеристика пияцтва та алкоголізму. Кримінологічна характеристика наркоманії. Проституція як "фонове" явище. Бродяжництво й безпритульність та їх вплив на злочинність.

Питання для самоконтролю

1. Поняття негативних "фонових" явищ та їх вплив на злочинність.
2. Кримінологічна характеристика пияцтва та алкоголізму.
3. Кримінологічна характеристика наркоманії.
4. Проституція як "фонове" явище.
5. Бродяжництво й безпритульність та їх вплив на злочинність.

Теми для рефератів

1. Характеристика осіб, які вчинюють злочини проти власності фізичних та юридичних осіб.
2. Причини та умови вчинення злочинів проти власності.
3. Роль матеріального фактора у вчиненні цих злочинів.

Література [2; 10-12; 19; 26; 27; 37; 38; 48]

Тема 18. Загальнокримінальна корислива злочинність та її попередження

Кримінологічна характеристика злочинів проти власності. Злочини проти власності корисливого та корисливо-насильницького характеру. Стан, рівень, структура, характер і динаміка крадіжок, грабежів, шахрайства, розбоїв, вимагань. Особливості характеристики цих злочинів у сучасних умовах (час, місце, предмет, спосіб, мотиви, групова злочинна поведінка). Характеристика осіб, які вчинюють злочини проти власності фізичних та юридичних осіб.

Причини та умови вчинення злочинів проти власності. Роль матеріального фактора у вчиненні цих злочинів. Особливості особи і поведінка потерпілих від цих злочинів. Недоліки в діяльності правоохоронних органів із попереджень цього виду злочинів.

Основні напрями попередження злочинів проти власності. Зміст та особливості роботи органів внутрішніх справ щодо профілактики цих злочинів.

Питання для самоконтролю

1. Кримінологічна характеристика злочинів проти власності.
2. Злочини проти власності корисливого та корисливо-насильницького характеру.
3. Стан, рівень, структура, характер і динаміка крадіжок, грабежів, шахрайства, розбоїв, вимагань.
4. Особливості характеристики цих злочинів у сучасних умовах (час, місце, предмет, спосіб, мотиви, групова злочинна поведінка).
5. Характеристика осіб, які вчинюють злочини проти власності фізичних та юридичних осіб.
6. Причини та умови вчинення злочинів проти власності.
7. Роль матеріального фактора у вчиненні цих злочинів.
8. Особливості особи і поведінка потерпілих від цих злочинів.
9. Недоліки в діяльності правоохоронних органів із попереджень цього виду злочинів.
10. Основні напрями попередження злочинів проти власності.
11. Зміст та особливості роботи органів внутрішніх справ щодо профілактики цих злочинів.

Теми для рефератів

1. Причини та умови вчинення злочинів проти власності.
2. Роль матеріального фактора у вчиненні цих злочинів.
3. Особливості особи і поведінка потерпілих від цих злочинів.
4. Недоліки в діяльності правоохоронних органів із попереджень цього виду злочинів.
5. Основні напрями попередження злочинів проти власності.
6. Зміст та особливості роботи органів внутрішніх справ щодо профілактики цих злочинів.

Література [1; 2; 5; 17; 22; 23; 25, 27; 29-32; 40; 48]

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота студентів є складовою частиною навчального процесу. Оскільки кількість аудиторних годин складає тільки половину запланованих програмою, то окремі питання дисципліни виносять для самостійного вивчення студентами.

Зміст самостійної роботи студента над дисципліною «Взаємодія приватних детективів з правоохоронними органами та громадськістю» визначається навчальною програмою та методичними вказівками до самостійної роботи з предмета «Взаємодія приватних детективів з правоохоронними органами та громадськістю».

Дані методичні вказівки містять не тільки перелік питань для самостійного опрацювання та вимоги до відповіді, також наводиться перелік рекомендованих нормативно – правових актів та додаткової літератури, що покликано полегшити роботу студентів при пошуку відповідей на поставлені питання.

Студентам у нагоді стануть такі видання: «Офіційний вісник України», «Голос України», «Урядовий кур'єр», «Право України», «Підприємництво, господарство і право», газета «Юридичний вісник України» тощо.

Навчальний матеріал передбачений для засвоєння студентами під час самостійної роботи, виноситься на поточний та підсумковий контроль поряд з іншим навчальним матеріалом, який опрацьовується під час лекційних та семінарських занять.

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ З КУРСУ

Однією із складових успішного засвоєння курсу «Кримінологічне забезпечення діяльності приватних детективів», а також обов'язковою передумовою допуску до заліку є виконання контрольної роботи. Виконання контрольної роботи передбачає висвітлення трьох питань, які вказані у відповідному варіанті.

Перше питання передбачає висвітлення однієї з теоретичних проблем юриспруденції і виконується на ґрунті вивчення студентом навчальної літератури з курсу теорії держави і права або основ держави і права. Відповідь на це питання спрямована на засвоєння студентами найважливіших правових категорій.

Друге питання спрямоване на вивчення студентами основоположних нормативно-правових актів України, формування знань законодавства. Для відповіді на це питання треба опрацювати відповідний нормативно-правовий акт, зрозуміти його структуру, ознайомитися з його змістом, виявити його сутність і значення.

Третє питання передбачає висвітлення однієї з проблем галузевої юриспруденції і виконується на ґрунті вивчення студентом навчальної літератури і нормативно-правових актів. Відповідь на це питання спрямована на засвоєння студентами найважливіших знань щодо окремих галузей права України і чинного законодавства.

Рекомендовані для вивчення нормативно-правові акти і література вказані в кожному варіанті контрольної роботи після питань. Після висвітлення питань контрольної роботи студент обов'язково повинен вказати використані нормативні акти і літературу.

Обсяг роботи – 20-24 сторінки друкованого тексту. Запис номера варіанту і поставлених питань є обов'язковим, як і перелік використаних нормативно-правових актів і літератури. Робота виконується українською мовою. Виконувати контрольну

роботу слід після ретельного вивчення теоретичного матеріалу і рекомендованих нормативно-правових актів, адже без цього неможливо дати обґрунтовані відповіді на поставлені питання.

Виконана контрольна робота повинна надійти на перевірку не пізніше ніж за 2 тижні до терміну складання екзамену. Оцінюється робота за двохбальною системою: «зарахована» або «не зарахована». Якщо робота не зарахована, то вона повертається студенту з вимогою допрацювати її або виконати знов.

Теми контрольних робіт

1. Історія розвитку вчень про злочинність її попередження в конкретних працях філософів і юристів.
2. Розвиток кримінологічної науки в Україні в 20-30 роках на базі характеристики окремих робіт з кримінології того часу.
3. Характеристика сучасного стану кримінологічної науки на базі реферування нових робіт вітчизняних та зарубіжних кримінологів.
4. Злочинність як певна суспільна система.
5. Проблемні питання, щодо визначення загальних причин злочинності.
6. Характеристика співвідношення соціального і біологічного в особистості злочинця в світлі нових досліджень з цієї проблеми.
7. Віктимологічний аспект злочинної поведінки.
8. Співвідношення загально-соціального і спеціально-кримінологічного попередження злочинності.
9. Характеристика профілактичної діяльності різних суб'єктів попередження на базі вивчення їх практичної діяльності.
10. Досвід профілактичної діяльності в окремих країнах дальнього і ближнього зарубіжжя за матеріалами іноземних джерел.
11. Вивчення практики боротьби з організованою злочинністю кримінально-правовими заходами.
12. Поняття економічної злочинності по розробках вчених кримінологів і практичної діяльності правоохоронних органів.
13. Характеристика діяльності окремих суб'єктів протидії злочинності неповнолітніх за матеріалами узагальненої практики.
14. Сучасний стан і тенденції злочинності у зарубіжних країнах.
15. Історія зарубіжних концепцій причин злочинності.
16. Характеристика біосоціальних теорій, та їхні представники.
17. Соціологічний напрям у зарубіжній кримінології.
18. Біологічний напрям пояснення причин злочинності.
19. Історія розвитку біологічного та соціологічного напрямів у зарубіжній кримінології.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ СТУДЕНТІВ ТА ФОРМИ ОЦІНЮВАННЯ

Контрольні заходи включають у себе поточний та підсумковий контроль.

Поточний контроль.

До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час практичних занять;
- якості виконання індивідуальної та самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних занять і має за мету перевірку засвоєння знань, умінь і навичок слухачем з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну та індивідуальну роботи виставляються в журнали обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів вищої освіти в Університеті враховуються такі види робіт: навчальні заняття (практичні); самостійна та індивідуальна роботи (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання контрольних робіт у вигляді, передбаченому в робочій програмі навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Результат навчальних занять за семестр розраховується як середньоарифметичне значення з усіх виставлених оцінок під час навчальних занять протягом семестру та виставляється викладачем в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою.

Результат самостійної роботи за семестр розраховується як середньоарифметичне значення з усіх виставлених оцінок з самостійної роботи, отриманих протягом семестру та виставляється викладачем в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою.

Слухач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт **10**.

$$\begin{array}{l} \text{Загальна} \\ \text{кількість балів} \\ \text{(перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} = \left(\begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{навчальних} \\ \text{занять} \\ \text{за семестр} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Результат} \\ \text{самостійної} \\ \text{роботи за} \\ \text{семестр} \end{array} \right) / 2 * 10$$

Підсумковий контроль.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображуються у відомостях обліку успішності, навчальних картках слухачів, залікових книжках. **Присутність слухачів на проведенні підсумкового контролю (екзамену) обов'язкова.** Якщо слухач не з'явився на підсумковий контроль (екзамен), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі (екзамені), з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт **10**, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені), які використовуються при розрахунку успішності слухачів, становить - **50**

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені).

$$\begin{array}{l} \text{Підсумкові бали} \\ \text{навчальної} \\ \text{дисципліни} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Загальна кількість} \\ \text{балів (перед} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем)} \end{array} + \begin{array}{l} \text{Кількість балів за} \\ \text{підсумковим} \\ \text{контролем} \end{array}$$

Слухач, який під час складання підсумкового контролю отримав оцінку «незадовільно», складає підсумковий контроль (екзамен) повторно. Повторне складання підсумкового контролю (екзамену) допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни, у тому числі один раз – викладачеві, а другий – комісії, що створюється навчально-науковими інститутами (факультетами). Незадовільні оцінки виставляються тільки в відомостях обліку успішності. Слухачам, які отримали не більше як дві незадовільні оцінки (нижче ніж 60 балів) з навчальної дисципліни, можуть бути встановлені різні строки ліквідації академічної заборгованості, але не пізніше як за день до фактичного початку навчальних занять у наступному семестрі. Слухачі, які не ліквідували академічну заборгованість у встановлений термін, відраховуються з Університету. Особи, які одержали більше двох незадовільних оцінок (нижче ніж 60 балів) за підсумковими результатами вивчення навчальних дисциплін з урахуванням підсумкового контролю, відраховуються з Університету.

Критерії оцінювання результатів роботи здобувачів вищої освіти під час поточного контролю (робота на практичних заняттях, виконання самостійних навчальних та індивідуальних творчих завдань) та підсумкового контролю здійснюються відповідно до нижченаведеної таблиці.

Робота під час навчальних занять	Самостійна та індивідуальна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 4 позитивних оцінок	Підготувати конспект за темою самостійної роботи,	Отримати за підсумковий

	вирішити практичне завдання тощо.	контроль не менше 30 балів
--	-----------------------------------	----------------------------

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90 – 100	Відмінно (“зараховано”)	A	„Відмінно” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
82 – 89	Добре (“зараховано”)	B	„Дуже добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома-трьома незначними помилками.
75 – 81		C	„Добре” – теоретичний зміст курсу освоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, всі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками або з однією-двома значними помилками.
68 – 74	Задовільно (“зараховано”)	D	„Задовільно” – теоретичний зміст курсу освоєний неповністю , але прогалини не несуть істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань містять помилки , робота з трьома значними помилками.
60 – 67		E	„Достатньо” – теоретичний зміст курсу освоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана , або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
35–59	Незадовільно	F	„Умовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу

	(„не зараховано”)	X	освоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки
1–34		F	„Безумовно незадовільно” – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значимого підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки

Питання для самоконтролю

1. Поняття кримінології як науки.
2. Предмет кримінології.
3. Злочинність як елемент предмету кримінології; завдання кримінології у дослідженні злочинності.
4. Причини та умови злочинності як елемент предмету кримінології; завдання кримінології у їх дослідженні.
5. Особистість злочинця як елемент предмету кримінології; завдання кримінології у вивченні особистості злочинця.
6. Попередження злочинності як елемент предмету кримінології; завдання кримінології у дослідженні шляхів та засобів попередження злочинності.
7. Місце кримінології у системі суспільних наук.
8. Завдання кримінологічної науки, її роль у боротьбі зі злочинністю
9. Кримінологія як навчальна дисципліна. Предмет та система курсу.
10. Поняття злочинності, її основні риси.
11. Системний характер злочинності як явища. Співвідношення злочинності та конкретного злочину.
12. Показники, що характеризують злочинність.
13. Стан злочинності в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства та тенденції її розвитку.
14. Поняття причин та умов злочинності.
15. Класифікація негативних соціальних явищ та процесів, які породжують злочинність.
16. Концепції загальних причин злочинності у вітчизняній кримінології.
17. Вплив на злочинність протиріч економічного розвитку суспільства.
18. Деформації суспільної свідомості в системі детермінант злочинності.

19. Причини злочинності в сучасній Україні.
20. Поняття особистості злочинця. Особистість злочинця та «злочинна особистість»
21. «Особистість злочинця» і суміжні поняття юридичних наук: «особа, винна у скоєнні злочину», «суб'єкт злочину», «обвинувачений» тощо.
22. Соціальне та біологічне в особистості злочинця.
23. Структура особистості злочинця.
24. Кримінологічна характеристика особистості злочинця.
25. Кримінологічне поняття причин та умов конкретного злочину.
26. Механізм злочинної поведінки.
27. Місце та роль властивостей особистості злочинця в механізмі злочинної поведінки.
28. Конкретна життєва ситуація, її роль у детермінації злочинної поведінки. Види ситуацій.
29. Віктимологічний аспект злочинної поведінки.
- 30.** Негативні умови формування особистості в сім'ї, школі, за місцем роботи, у найближчому побутовому оточенні як джерело злочинності поведінки.
31. Поняття протидії злочинності.
32. Системний характер протидії злочинності як виду соціальної діяльності
33. Класифікація заходів протидії злочинності.
34. Протидія злочинності на загальносоціальному рівні, її значення.
35. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів, його значення у протидії злочинності.
36. Поняття ранньої та безпосередньої профілактики злочинів, припинення злочинного посягання та попередження рецидиву злочинів.
37. Принципи функціонування системи попередження злочинності.
38. Принцип законності у сфері боротьби зі злочинністю. Правові засади попередження злочинності.
39. Принцип демократизму у сфері боротьби зі злочинністю.
40. Гуманізм як принцип профілактичної діяльності.
41. Поняття суб'єкта протидії злочинності
42. Класифікація суб'єктів протидії злочинності.
43. Правоохоронні органи, їх місце та роль в системі суб'єктів протидії злочинності.
44. Роль громадськості у боротьбі зі злочинністю. Форми участі громадськості в профілактичній діяльності.
45. Проблема забезпечення взаємодії між суб'єктами профілактичної діяльності
46. Поняття методики кримінології. Методика та методологія кримінологічної науки. Методика конкретного дослідження.
47. Загальна характеристика методів, що застосовуються в кримінологічних дослідженнях.
48. Соціологічні методи, їх використання в кримінології.
49. Застосування в кримінології анкетного методу, його переваги.

50. Вивчення кримінальних справ та інших документів як метод збору кримінологічно значущої інформації. Методика вивчення кримінальних справ.
51. Необхідність та значення використання в кримінології методів статистики.
52. Поняття організованої злочинності, її основні ознаки.
53. Суспільна небезпечність організованої злочинності: економічний, політичний, соціальний та інші аспекти.
54. Стан та основні тенденції розвитку організованої злочинності в Україні.
55. Причини організованої злочинності. Її зв'язок з тіньовою економікою.
56. Проблеми боротьби з організованою злочинністю.
57. Поняття економічної злочинності, її стан в Україні.
58. Причини та умови економічної злочинності.
59. Кримінологічна характеристика особистості суб'єктів, які вчиняють окремі види економічних злочинів.
60. Основні напрями боротьби з економічною злочинністю в умовах переходу до ринкової економіки.

Список літератури

Основна

1. Конституція України.- К., 1996. (із наступними змінами та доповненнями).
2. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 року із змінами та доповненнями станом на 10.07.2011 р.
3. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. (із наступними змінами та доповненнями).
4. Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» від 15 лютого 1995 р. (із наступними змінами та доповненнями).
5. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» від 15 лютого 1995 р. (із наступними змінами та доповненнями).
6. Закон України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення» від 12.02.1991 р. (із наступними змінами та доповненнями).
7. Кримінальний кодекс України.- К., 2001. (із наступними змінами та доповненнями).
8. Кримінально-процесуальний кодекс України.- К., 2000. (із наступними змінами та доповненнями).
9. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» (Відомості Верховної Ради України // ВВР, 2011, № 40, Ст.404
10. Закон України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» // ВВР, 1995, № 6, Ст. 35
11. Закон України «Про організаційно правові основи боротьби із організованою злочинністю» від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України, 1993, № 35, Ст. 358, 1994, № 24, Ст. 184

- 12.12. Закон України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” // ВВР, 1993, № 35, Ст. 358
- 13.13. Постанова Верховної Ради України “Про усунення зловживань у процесі залучення суб'єктами підприємницької діяльності грошових коштів громадян” // ВВР, 1996, № 2.
- 14.14. Указ Президента України № 456/99 «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» від 27.04.1999 р.
15. Указ Президента України від 25 грудня 2000 р. № 1376/2000 «Про комплексну програму профілактики злочинності на 2001-2005 роки».
16. Указ Президента України “Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю” від 26 листопада 1993 р. // Голос України, 1993, 2 грудня.
17. Указ Президента України “Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю” від 26 листопада 1993 р.
18. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо посилення боротьби із злочинністю” від 21 липня 1994 р. // Урядовий кур'єр, 1994, 23 липня.
19. Указ Президента України “Про питання посилення боротьби з корупцією та іншими злочинами в сфері економіки” від 27 серпня 1994 року за № 484/94.
20. Розпорядження Президента України “Про заходи щодо активізації боротьби з корупцією і організованою злочинністю” від 10 лютого 1995 р. за № 35/95.
21. Розпорядженням Президента України “Програма заходів щодо запобігання злочинності у сфері економіки” від 10 лютого 1995 р. за № 35/95
22. Постанова Кабінету Міністрів України “Положення про Комітет у справах неповнолітніх Кабінету Міністрів України” від 12 січня 1995р, № 54
23. Постанова Кабінету Міністрів України “Положення про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх” від 8 липня 1995 р., № 502
24. Документи ООН. Миланський план дій. Приложение. Руководящие принципы в области предупреждения преступности и уголовного правосудия в контексте развития и нового международного экономического порядка // Советская юстиция, 1992, №13-14; №15-16
25. Руководство по основным направлениям предупреждения преступлений. Подготовлено для ООН Отделом исследования и планирования Министерства внутренних дел Англии // Советская юстиция, 1993, №№ 2-6.
26. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Криминология: Курс лекций. – К.: МАУП, 2002. – 296 с.
27. Бібліографія (криминологія та профілактика злочинів): Довідник. – Київ: Атіка, 2008. – 296 с.
28. Бузало М.П., Денисов С.Ф., Кириченко О.В. Криминологія: Навчальний посібник. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с .
29. Криминологія. Загальна та Особлива частини: За редакцією Голіни В.В. Підручник. –2-ге видання, перероблене і доповнене. – Харків: Право, 2009. – 288 с.

30. Джужа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. Кримінологія - Альбом схем (Загальна і Особлива частини): Навч. пос. – К.: НАВСУ, 2000.
31. Джужа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. Стислий словник кримінологічних термінів: Навч. пос. – К., 2000.
32. Кримінологія: Навчально-методичний посібник. За заг. ред. Джужа О. – Київ: Атіка, 2003. – 400 с.
33. Кримінологія: Навчально-методичний посібник. За заг. ред. Джужа О.М. – Київ: Атіка, 2008. – 316 с.
34. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. У 3-х кн. Кн. 1. Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки.– К.: Ін Юре, 2007. – 424 с.
35. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. У 3-х кн. Кн. 2. Кримінологічна характеристика та запобігання вчинення окремих видів злочинів. – К.: Ін Юре, 2007. – 705 с.
36. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. У 3-х кн. Кн. 3. Практична кримінологія. – К.: Ін Юре, 2008. – 317 с.
37. Зелінский А.Ф. Кримінологія: Курс лекцій. – Харьков. – 1996. – 175 с.
38. Іванов Ю.Ф. Кримінологія: Навч. посіб. / Ю.Ф.Іванов, О.М.Джужа. МВС України, НАВСУ. – К.: Вид-во Паливода А.В., 2006. – 261 с.
39. Іванов Ю. Ф. Кримінологія : Навчальний посібник. Видання 2-ге, доповнене та перероблене. – Київ: Вид-во Паливода А.В., 2008. – 292 с.
40. Коваленко О.И., Филонов В.П. – Курс лекций по криминологии и профилактике преступности. – Донецк, 1995.- 591 с.
41. Ківенко Н.В., Лановенко І.І., Мельник П.В. Філософсько-психологічні підвалини кримінології як науки. У трьох томах. Том 1. – Київ, 2001. – 678 с.
42. Криминология: (Для учебных заведений МВД Украины) / Под ред. В.Г.Лихолоба и В.П.Филонова, Киев-Донецк. – 1997. – 397 с.
43. Кримінологія і профілактика злочинів: Курс лекцій у 2-х частинах. Загальна частина (Александров Ю.В., Гаврилишин А.П., Лихолоб В.Г. та ін.) – Київ. – Українська академія внутрішніх справ, 1996. -171 с.
44. Кримінологія і профілактика злочинів: Курс лекцій у 2-х частинах. Особлива частина (Александров Ю.В., Гаврилишин А.П., Джужа О.М. та ін.) – Київ. – Українська академія внутрішніх справ, 2000.
45. Кримінологія: Загальна та Особлива частини / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд; За ред. І.М. Даньшина. – Харків: Право, 2003. – 352 с.
46. Кримінологія: Навч.-метод. посіб. / С.І.Нежурбіда, А.В.Шевчук, Г.П.Жаровська та ін. – Чернівці: Рута, 2004. – 79 с.
47. Кримінологія: Навч. посіб. / О.М.Джужа, В.В.Василевич, Ю.Ф.Іванов та ін. / За заг. ред. О.М.Джужа. – К.: Прецедент, 2004. – 207 с.
48. Кальман А.Г., Христич И.А. Краткий словарь криминолого-статистических терминов, – Харьков, 1998. – 48 с.
49. Курило В.І., Михайлов О.Є., Яра О.С. Кримінологія. Загальна частина. Курс лекцій: Навчальний посібник. – Київ: Кондор, 2006. – 192с.

50. Курс кримінології: Загальна частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352 с.
51. Курс кримінології: Особлива частина: Підручник: У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.
52. Лисодєд О.В. Бібліографічний довідник з кримінології (1992-2002) / За ред. О.Г.Кальмана. – Х.: ТОВ "Одісей", 2003. – 128 с.
53. Янович Р.М. Кримінологія: Конспект лекцій / Р.М.Янович, І.О.Єсип та ін. Львівський держ. ун-т вн. справ. – Львів, 2006. – 144 с.
54. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. – М.: Логос, 2004. – 448 с.
55. Криминология. Учебник / Н.А. Беляев, Н.М. Кропачев и др. – СПб, 1992. – 216 с.
56. Криминология. Учебник для юридических вузов. Под общей ред. А.И. Долговой. – М.: Издательская группа ИНФРА – М.: Норма, 1997. – 779 с.
57. Криминология. Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. 3 – е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ. – 2005. – 734 с.
58. Криминология: Учебник / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 640 с.
59. Криминология: Учебник для слушателей вузов / Ванюшкин С.Р., Долгова А.И., Гришко А.Я. и др. / Под ред. А.И. Долговой. – М.: НОРМА, 2005. – 899 с.
60. Криминология: Учебник / Антонян Ю.М., Дашков Г.В., Кудрявцев В.Н. / Под ред. В.Н. Кудрявцева и Р.Е. Эминова. – М.: Юристъ, 2006. – 734 с.
61. Криминология: Учебник для студ. вузов / А.Д. Агапов, Л.В. Барина и др. / Под ред. Малкова В.Д. – М.: ЮСТИНЦ ИНФОРМ, 2006. – 524 с.
62. Криминология: Конспект лекций / Н.В. Васильчикова, В.В. Кухарчук. – М.: Юрайт, 2007. – 143 с.
63. Криминология: уч. пос. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой. МГУ им. М.В. Ломоносова. – М.: Проспект: Велби, 2007. – 327 с.
64. Криминология: / Серия «Учебники и учебные пособия»/ Под общ. ред. Ю.Ф. Кваши. Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. 704 с.
65. Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник. – М.: Юрид. лит., 1985. – 416 с.
66. Курс советской криминологии: предупреждение преступности. – М.: Юрид. лит., 1986. – 352 с.
67. Российская криминологическая энциклопедия / Под ред. А.И. Долговой. – М., 2000.
68. Хохряков Г.Ф. Криминология: Учебник / Г.Ф. Хохряков. М.: Юристъ, 1999. 511 с.
69. Четвериков В.С. Криминология: Учеб. пособие / В.С. Четвериков, В.В. Четвериков. М.: Новый Юрист, 1997. 144 с.
70. Шестаков Д.А. Криминология. Преступность как свойство общества / Д.А. Шестаков СПб.: СПб. ун-т, 2001; Изд-во «Лань», 2001. 264 с.
71. Шнайдер Г.И. Криминология / Г.И. Шнайдер М.: Прогресс, УНИ-ВЕРС, 1994. 502 с.

72. Freda Adler, Gerhard O.W. Mueller, William S. Laufer. *Criminology* / New-York: McGraw-Hill, Inc., 1995.
73. Sue Titus Reid. *Crime and Criminology* / Madison: Brown & Benchmark, 1994.
74. Даньшин И.Н. Введение в криминологическую науку. – Харьков: «Право», – 1998. – 142 с.
75. Даньшин И.Н. Общетеоретические проблемы криминологии: Монография. – Х.: Прапор, 2005. – 223 с.
76. Даньшин И.Н. Из истории криминологических учреждений Украинской ССР в 20-30-е годы // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1980. – Вып. 32. – С.63-70.

Додаткова

77. Долгова А.И., Коробейников В.В., Кудрявцев В.Н., Панкратов В.В. Понятия советской криминологии: Метод. пособие. – М., 1985. – С.3-29.
78. Иванов Л.О., Ильина Л.В. Право України и судьбы отечественной криминологии. – М., 1991. – 202 с.
79. Карпов Н.С. Роль методів опитування у дослідженні злочинної діяльності // Борьба з організованою злочинністю та корупцією (теорія і практика). – 2005. – № 12. – С.182-190.
80. Козлов В.А., Суслов Ю.А. Конкретно – социологические исследования в области права. – Л., 1981. – С.45-110.
81. Криминология. Исправительно-трудовое право. История юридической науки. / Ответств. ред. В.Н.Кудрявцев. – М.- 1977.
82. Кулик О. Кримінологічний аналіз злочинності в Україні: напрями вдосконалення методології та методики // Право України. – 2009. – № 7. – С.52.
83. Маноха О.Є. Методологічна функція кримінології: Монографія. – К., 2006. – 195 с.
84. Методика изучения территориальных различий преступности и ее причин: Метод. Пособие. – М., 1989. – 140 с.
85. Методологические проблемы изучения преступности и ее причин: Сб. науч. тр. – М., 1986. – 104 с.
86. Мошак Г.Г. Методологічні аспекти використання приватноправових засобів у кримінологічних цілях // Часопис київського університету права. – 2009. – № 4. – С.296-299.
87. Панкратов В.В. Методология и методика криминологических исследований. – М., 1972. – 136 С.
88. Правовая статистика / Отв.ред. Н.А.Осетров. – М., 1980. – 160 с.
89. Даньшин И.Н.. Введение в криминологическую науку. – Харьков: «Право», – 1998.- 142 с.
90. Даньшин И.Н. Из истории криминологических учреждений Украинской ССР в 20-30-е годы // Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1980.- Вып.32. – С.63-70.

91. Джужа О.М. Яка кримінологія потрібна сьогодні? // Право України. – 200. – № 6.
92. Иванов Л.О., Ильина Л.В. Право України и судьбы отечественной криминологии. – М., 1991. – 202 с.
93. Криминология. Исправительно-трудовое право. История юридической науки. / Ответств. ред. В.Н.Кудрявцев. – М. – 1977.
94. Российская криминологическая энциклопедия / Под ред. А.И.Долговой. – М., 2000.
95. Радзієвський В. До історично-кримінологічного аспекту формування давньої вітчизняної кримінальної субкультури // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 8. – с. 130-135.
96. Батурич Ю.М., Жодзишский А.М. Компьютерная преступность и компьютерная безопасность. – М., 1991. – 160 с.
97. Гаврилишин А.П., Джужа А.Н. Преступность и ее основные характеристики: Лекция. – К., 1993.
98. Даньшин И. Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия: Учебное пособие. – К., 1988.- 69 с.
99. Золин П.М. Преступность в стране в 1909-1928 гг. Сравнительная статистика // Сов. Государство и право. – 1991. – №5. – С.112-118.
100. Карпец И.И. Преступность: Иллюзии и реальность. – М., 1992. – С.11-30.